

ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA SUN'IY INTELLEKT:IMKONIYATLAR VA XAVFLAR

<https://doi.org/10.2861/zenodo.18043694>

Boboxonova Maftna Yaxyo qizi

"Boshlang'ich ta'lim" fakulteti 2-kurs talabasi

Student of Kimyo international university in Tashkent

Annotatsiya

Maqolada zamonaviy ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarining joriy etilishi bilan bog'liq asosiy imkoniyatlar va xavflar tahlil qilinadi. Tadqiqot sun'iy intellektning ta'lim jarayonini individuallashtirish, o'qitish samaradorligini oshirish hamda o'qituvchining kasbiy faoliyatini qo'llab-quvvatlashdagi ahamiyatini yoritadi. Shu bilan birga, algoritmik tarafkashlik, ma'lumotlar xavfsizligi va akademik halollik bilan bog'liq muammolar tanqidiy nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi. Maqola xalqaro ilmiy manbalarga tayangan holda sun'iy intellektni ta'lim tizimiga mas'uliyatli integratsiya qilish zarurligini asoslaydi.

Kalit so'zlar

Sun'iy intellekt, zamonaviy ta'lim tizimi, ta'lim transformatsiyasi, pedagogik innovatsiyalar, akademik halollik, algoritmik tarafkashlik, raqamli etika, ma'lumotlar xavfsizligi, o'qituvchi kompetensiyasi.

Abstract

This article analyzes the main opportunities and risks associated with the integration of artificial intelligence technologies into the modern education system. The study highlights the role of artificial intelligence in personalizing the learning process, improving teaching effectiveness, and supporting teachers' professional activities. At the same time, issues related to algorithmic bias, data security, and academic integrity are critically examined. Based on the analysis of international scientific sources, the article substantiates the necessity of responsible and ethical integration of artificial intelligence into the education system.

Keywords

Artificial intelligence, modern education system, educational transformation, pedagogical innovations, academic integrity, algorithmic bias, digital ethics, data security, teacher competence.

XXI asr insoniyat tarixida texnologik taraqqiyot eng yuqori sur'atlarda kechayotgan davr sifatida e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt (SI)

texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalariga, xususan, ta'lim tizimiga chuqur kirib kelmoqda. Bugungi kunda sun'iy intellekt endi faqat texnik yangilik emas, balki ta'lim mazmuni, o'qitish metodlari va pedagogik munosabatlarni tubdan o'zgartirayotgan global omilga aylandi. Shu bois, "Sun'iy intellekt ta'lim uchun imkoniyatmi yoki xavfmi?" degan savol bugungi kunda butun dunyo miqyosida dolzarb muammoga aylangan.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 52-moddasida innovatsion rivojlanish, raqamli texnologiyalarni joriy etish hamda raqamli iqtisodiyotni shakllantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Mazkur modda mamlakatda zamonaviy texnologiyalarni rivojlantirish uchun mustahkam huquqiy asos yaratadi. Shu jihatdan, sun'iy intellekt texnologiyalarini fan va ta'lim sohasiga joriy etish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2022-yil 28-fevraldagi "2022-2026-yillarda raqamli texnologiyalarni rivojlantirish strategiyasi to'g'risida"gi farmonida sun'iy intellektni rivojlantirish, uni fan, ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqa sohalarga keng joriy etish davlat siyosatining muhim ustuvor yo'nalishi sifatida belgilangan. Ushbu farmon mamlakatda raqamli transformatsiyani jadallashtirish va zamonaviy texnologiyalar asosida yangi taraqqiyot bosqichiga o'tishga qaratilganini ko'rsatadi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-fevraldagi PQ-4996-sonli "Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori sun'iy intellekt sohasida muhim bosqich bo'ldi. Mazkur qaror asosida sun'iy intellektni rivojlantirish, malakali kadrlar tayyorlash hamda ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan tizimli ishlar amalga oshirilmoqda.

An'anaviy ta'lim modeli asosan yagona dastur, yagona baholash va umumiy yondashuvga tayanib kelgan. Biroq zamonaviy jamiyatda o'quvchilarning ehtiyojlari, qobiliyatlari va o'rganish sur'atlari keskin farqlanadi. Sun'iy intellekt aynan shu muammoni hal qilish imkonini beruvchi vosita sifatida maydonga chiqdi. SI asosidagi tizimlar o'quvchilarning bilim darajasini tahlil qilib, ularga mos topshiriqlar, individual mashqlar va shaxsiy o'quv yo'nalishlarini taklif eta boshladi. Bu jarayon ta'lim sifatini oshirish, bilimni chuqurlashtirish va o'quvchining o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishiga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda sun'iy intellekt masofaviy ta'lim orqali sifatli bilimga kirish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Shu jihatdan qaralganda, sun'iy intellekt global ta'lim tengsizligini kamaytirish vositasi sifatida ham namoyon bo'lmoqda.

Shu bois, mazkur ishda sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim tizimidagi o'rni, imkoniyatlari, afzalliklari hamda mavjud muammolari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Ko'pchilikda sun'iy intellekt o'qituvchini almashtiradi degan xavotir mavjud. Ammo ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt o'qituvchining o'rnini egallamaydi, balki uning rolini o'zgartiradi. SI ma'lumotlarni tahlil qilish, baholash, testlar yaratish kabi texnik vazifalarni yengillashtirsa, o'qituvchi esa tarbiyaviy, axloqiy va ijodiy jarayonlarga ko'proq e'tibor qaratish imkoniga ega bo'ladi.

Shu bilan birga, o'qituvchining pedagogik qarori, insoniy munosabati, emotsional qo'llab-quvvatlashi va axloqiy mas'uliyati sun'iy intellekt tomonidan hech qachon to'liq almashtirilmaydi. Demak, muammo sun'iy intellektning mavjudligida emas, balki uni qanday va qaysi chegarada qo'llashda namoyon bo'ladi.

Sun'iy intellektning ta'lim tizimiga kirib kelishi bilan bir qatorda jiddiy xavflar ham yuzaga chiqmoqda. Eng asosiy muammolardan biri – akademik halollikning zaiflashuvi. Talabalar SI yordamida mustaqil fikrlamasdan topshiriqlarni bajarish, ilmiy ishlarni sun'iy ravishda tayyorlash xavfiga duch kelmoqda. Bu holat bilimning haqiqiy egallanishiga putur yetkazadi. Yana bir global muammo – algoritmik tarfakashlik. Sun'iy intellekt tizimlari mavjud ma'lumotlar asosida ishlaydi. Agar bu ma'lumotlar adolatsiz yoki notekis bo'lsa, SI qarorlari ham xolis bo'lmaydi. Natijada ayrim guruhlar, ijtimoiy qatlamlar yoki hududlar ta'lim imkoniyatlaridan chetda qolishi mumkin.

Shuningdek, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi masalasi ham dolzarb. O'quvchilarning bilim darajasi, xulq-atvori va shaxsiy ma'lumotlari noto'g'ri boshqarilsa, bu inson huquqlarining buzilishiga olib kelishi ehtimoli mavjud.

Asosiy savol: sun'iy intellekt bizga kerakmi?

Bu savolga qat'iy "ha" yoki "yo'q" deb javob berish noto'g'ri bo'lardi. Sun'iy intellekt – bu neytral texnologiya. U na mutlaq yaxshilik, na mutlaq xavf. Uning ta'siri inson tomonidan qanday boshqarilishiga bog'liq. Agar sun'iy intellekt ta'lim tizimida aniq me'yorlar, axloqiy tamoyillar va pedagogik maqsadlar asosida joriy etilsa, u ta'lim sifatini oshiruvchi kuchli vositaga aylanadi. Aks holda, u bilimning sathiylashuvi va inson tafakkurining sustlashuviga sabab bo'lishi mumkin.

Sun'iy intellekt ko'pincha ta'limdagi tengsizlikni kamaytiruvchi vosita sifatida talqin qilinadi. Haqiqatan ham, AI asosidagi platformalar chekka hududlarda yashovchi o'quvchilarga yuqori sifatli kontentga kirish imkonini bermiqda. Biroq global miqyosda qaralganda, bu jarayon yangi raqamli tafovutni yuzaga keltirmiqda. Yuqori texnologiyalarga ega davlatlar sun'iy intellektdan samarali foydalanayotgan bir paytda, kam resursli ta'lim tizimlari bu imkoniyatlardan

chetda qolmoqda. Natijada, ta'lim sifati o'rtasidagi tafovut qisqarish o'rniga, yanada chuqurlashish xavfi ostida qolmoqda.

Bu holat sun'iy intellektni joriy etishda xalqaro hamkorlik va global me'yoriy yondashuvlar zarurligini ko'rsatadi. Aks holda, sun'iy intellekt ta'limni demokratlashtiruvchi emas, balki elitar tizimga aylantiruvchi omil bo'lib qolishi mumkin. Sun'iy intellektning ta'limga ta'siri faqat texnologik emas, balki mazmuniy o'zgarishlarni ham yuzaga chiqarmoqda. Bugungi kunda ko'plab davlatlar ta'limni bilimlar yig'indisi sifatida emas, balki kompetensiyalar tizimi sifatida ko'ra boshladi. Sun'iy intellekt insondan yodlashni emas, balki tahlil qilish, moslashish va qaror qabul qilish qobiliyatini talab qilmoqda.

Shu nuqtai nazardan, ta'lim tizimi sun'iy intellekt bilan raqobatlashuvchi emas, balki uni to'ldiruvchi insoniy kompetensiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilishi zarur. Bu jarayonda tanqidiy fikrlash, axloqiy mas'uliyat va ijtimoiy ong asosiy ta'lim maqsadlariga aylanishi kerak.

Zamonaviy ta'lim tizimida baholash mexanizmlari sun'iy intellekt sharoitida jiddiy sinovdan o'tmoqda. An'anaviy testlar va yozma topshiriqlar o'quvchining real bilim darajasini aniqlashda yetarli bo'lmay qolmoqda. Bu holat butun dunyo bo'ylab baholash tizimlarini qayta ko'rib chiqishga majbur qilmoqda.

Yangi yondashuvlar loyiha asosida baholash, og'zaki himoya, muammoli vaziyatlarni yechish va jamoaviy ishlarni baholash kabi shakllarga o'tishni talab etmoqda. Bu o'zgarishlar sun'iy intellekt sharoitida bilimni emas, balki fikrlash jarayonini baholash zaruratidan kelib chiqmoqda. Agar ta'lim tizimi sun'iy intellektni nazoratsiz qabul qilsa, pedagogik qarorlar texnologik algoritmlar qo'lga o'tib qolishi mumkin. Shu bois, davlatlar va ta'lim muassasalari sun'iy intellektdan foydalanishda shaffoflik, javobgarlik va inson huquqlarini himoya qilish tamoyillariga amal qilishi shart.

Sun'iy intellektdan voz kechish – real yechim emas. Chunki u allaqachon ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Asosiy savol – uni qanday maqsadda va qanday chegarada qo'llashdir. Agar sun'iy intellekt ta'limni insondan ajratib qo'ysa, u xavfli. Agar u inson tafakkurini rivojlantirishga xizmat qilsa, u zarur. Demak, sun'iy intellekt kerak – lekin nazorat ostida, pedagogik maqsadlarga bo'ysungan holda va inson qadriyatlarini ustuvor qo'ygan tizim doirasida.

Zamonaviy ta'lim tizimida sun'iy intellekt global muammo sifatida qaralayotgan bo'lsa-da, uning yechimi texnologiyaning o'zida emas, balki uni boshqarish madaniyatidadir. Ta'lim insonni texnologiyaga moslashtirish emas, balki texnologiyani inson taraqqiyotiga xizmat qildirishdan iborat bo'lishi lozim.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan global muammolarni hal qilish imkoniyatiga ega bo'lgan kuchli vositadir. Biroq u insoniy qadriyatlar, pedagogik mas'uliyat va axloqiy nazoratdan tashqarida qolsa, ta'lim mazmuniga jiddiy xavf tug'diradi. Shuning uchun ham bugungi kunda eng muhim vazifa sun'iy intellektni inkor etish emas, balki uni ongli, mas'uliyatli va maqsadli tarzda ta'lim tizimiga integratsiya qilishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti.

“Sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasi to'g'risida” (PQ-4996-son qaror). – Toshkent, 2021.

<https://president.uz>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti.

“Raqamli O'zbekiston – 2030” strategiyasi. – Toshkent, 2020.

(Sun'iy intellektni rivojlantirish alohida ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan)

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi.

Sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish va rivojlantirishga doir qarorlar to'plami. – Toshkent.

4. Abduqodirov A. A. Sun'iy intellekt asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.

5. Rahmonov D. A. Sun'iy intellekt va ekspert tizimlari. – Toshkent, 2018.

6. Mirzayev M. M. Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt. – Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2021.

7. To'xtayev O. X. Sun'iy intellekt tizimlari va ularning amaliy qo'llanilishi. – Toshkent, 2020.

8. “Axborot texnologiyalari va telekommunikatsiya muammolari” ilmiy jurnali (sun'iy intellekt va mashinaviy o'rganishga oid maqolalar).

9. “Texnika fanlari va innovatsion texnologiyalar” ilmiy jurnali

(AI, algoritmlar, intellektual tizimlar bo'yicha maqolalar).

10. “Raqamli texnologiyalar” respublika ilmiy-amaliy jurnali

(sun'iy intellektni turli sohalarda qo'llashga oid maqolalar).